

ks. Janusz Królikowski

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

ORCID: 0000-0003-3929-6008; e-mail: janusz.krolikowski@upjp2.edu.pl

<https://doi.org/10.4467/25443283SYM.22.005.15819>

GENEZA I PRZYGOTOWANIA DO NOWEGO SYNODU BISKUPÓW POŚWIĘCONEGO SYNODALNOŚCI

THE ORIGINS AND THE PREPARATIONS FOR A NEW SYNOD OF BISHOPS CONCERNING SYNODALITY

Abstrakt

Papież Franciszek zwrócił Kościół w kierunku nadania mu charakteru synodalnego, dlatego też kolejny synod biskupów zajmuje się już zagadnieniem synodalności i ma szukać jej właściwego kształtu. Ważne jest, aby dobrze znać genezę tego zagadnienia, gdyż tylko w ten sposób będzie można je właściwie podjąć i ukierunkować w służbie misji zbawczej, którą Kościół pełni. W nauczaniu papieża Franciszka znajdujemy jasno określone pryncypia, na których można budować poprawnie rozumianą synodalność i włączać ją w życie Kościoła na różnych poziomach jego funkcjonowania. Stanowią one właściwe przygotowanie do obecnego synodu biskupów oraz prawidłowe ukierunkowanie jego procesu i podejmowanych konkretnie prac.

Słowa kluczowe: Kościół, papież, Franciszek, komunika, kolegialność, synod, synodalność

Abstract

Pope Francis has guided the Church so as to make her more synodal in character, which is why another Synod of Bishops already deals with the issue of synodality and is committed to find its appropriate shape. It is vital to analyse thoroughly the origins of this matter since only then it will be possible to deal with it correctly and to apply it in the mission of salvation pursued by the Church. In the teachings of pope Francis we can find clearly defined principles which may constitute a foundation for correctly understood synodality which can be incorporated in the life of the Church on different levels of her activity. These principles constitute an appropriate preparation for the present Synod of Bishops and the appropriate orientation for its proceedings and particular undertakings.

Keywords: Church, pope, Francis, communion, collegiality, synod, synodal

W XIX wieku zagadnienia eklezjologiczne stały się przedmiotem tak żywej debaty, że wielość podjętych tematów i ich rozległe rezultaty, praktycznie rzecz biorąc, pozostają poza zasięgiem syntetycznego ujęcia. Wielość uwzględnianych wątków historyczno-teologicznych i formułowanych propozycji, spośród których wiele za sprawą dwóch soborów watykańskich i kilkunastu encyklik papieskich stało się nie tylko powszechnym dziedzictwem teologii, ale przede wszystkim żywym doświadczeniem kościelnym, podkreśla rangę prowadzonych debat i zaangażowania teologicznego. Ta sytuacja sprawia, że nie jest również łatwo wskazać genezę formułowanych dzisiaj w eklezjologii i w doświadczeniu kościelnym propozycji, w tym także mocno żywej zwłaszcza po 2000 roku idei synodalności i prób jej wprowadzenia w życie. Wielu ludzi Kościoła, poczynając od papieża Franciszka, dużo sobie obiecuje po jej praktycznym uwzględnieniu, przy czym trzeba wyraźnie powiedzieć, że nie brakuje również głosów sceptycznych, i to nie tylko wśród obserwatorów tzw. drogi synodalnej w Niemczech¹. Ponieważ synodalność stała

¹ Por. R. REPOLE, *Église synodale et démocratie. Quelles institutions ecclésiales pour aujourd'hui?*, Namur 2016; F. COCCOPALMERIO, *Sinodalità ecclesiale „a responsabilità limitata” o dal consultivo al deliberativo? A colloquio con padre Lorenzo Prezzi e nel ricordo del cardinale Carlo Maria Martini*, Città del Vaticano 2021.

się już właściwie faktem eklezjalnym, domaga się ona zintensyfikowanego i odpowiednio krytycznego namysłu teologicznego, a zarazem pastoralnego. W tym miejscu podejmiemy przede wszystkim próbę bliższego określenia genezy tego faktu, stawiając przy tym nieodzowne pytanie o jego aktualny kształt i perspektywy rozwoju, wychodząc od nauczania papieża Franciszka. Zwracamy tutaj uwagę tylko na te wątki eklezjologiczne, które w pewien sposób odzwierciedlają się w aktualnej wizji synodalności i przynajmniej w pewnym stopniu wpływają na kształt, jaki przyjmuje ona w życiu i misji Kościoła. Nauczanie papieskie stanowi równocześnie zasadniczy element przygotowań do otwartego już synodu biskupów poświęconego synodalności.

Geneza dalsza

Dalszej genezy współczesnej idei synodalności trzeba szukać w rozwijającej się dynamicznie – jak już zostało zaznaczone – eklezjologii, a zwłaszcza w tych jej wątkach, które żywo i z przekonaniem akcentują szeroko rozumianą wspólnotowość życia chrześcijańskiego, a tym samym otwarcie widzą wszystkich wiernych jako uczestników i twórców doświadczenia eklezjalnego. Eklezjologia tego typu, jakkolwiek dzisiaj wydaje się nam czymś naturalnym, rodziła się powoli i została naznaczona wieloma napięciami, a nawet dramatycznymi wydarzeniami. Wystarczy wspomnieć burzę, którą wywołało niewielkie pismo Johna Henry'ego Newmana, dzisiaj świętego Kościoła katolickiego, na temat potrzeby konsultowania świeckich w sprawach doktrynalnych, a szybko zdamy sobie sprawę, jaką długą drogę przebył Kościół w spojrzeniu na siebie i na swoje życie, aby odkryć to, co wydaje się nam dzisiaj niemal *locus communis* świadomości katolickiej². Jest to zagadnienie, które powinni pamiętać ci wszyscy, którzy robią dzisiaj za etatowych krytyków Kościoła, trzymając się kurczowo tezy, że Kościół nic nie robi, aby pogłębiać swoją świadomość religijną i ożywiać swoją profetyczną i zbawczą misję w świecie.

² Por. R. FÁINCHE, *On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine. From Newman to the Second Vatican Council and Beyond*, „An Irish Quarterly Review” 106 (2017), s. 340-358.

Pomijając wiele wątków, które ukształtowały i nadal kształtują współczesną eklezjologię³, na pewno trzeba mieć na uwadze, że kluczową rolę odegrała i nadal odgrywa w niej kategoria „komunii”. Na gruncie badań historycznych, ale także studiów biblijnych, weszła ona do eklezjologii współczesnej, stając się uprzywilejowanym punktem odniesienia w spojrzeniu na naturę Kościoła i na jego misję⁴. Dokonywało się to już w okresie przedsoborowym, tak że liczni ojcowie II Soboru Watykańskiego otrzymali do dyspozycji sumiennie przygotowane odpowiednie zaplecze teologiczne i ideowe, pozwalające im potem prowadzić żywą i owocną debatę oraz osiągnąć znaczące i twórcze rezultaty, które zostały następnie utrwalone w dokumentach soborowych⁵. Dalszy ciąg nauczanie soborowe znalazło w pracach najważniejszych teologów posoborowych, które wydatnie umożliwiły jego przełożenie na kategorie instytucjonalne, pastoralne i duchowe, jak widać w ostatnich latach choćby w programach duszpasterskich w Polsce, odwołujących się w sposób całkowicie naturalny do kategorii komunii. Warto jednak pamiętać, że w Polsce jeszcze na początku lat 90. ubiegłego wieku mocno kwestionowano używanie słowa „komunia” w odniesieniu do Kościoła, co wyraziło się przy okazji publikacji w języku polskim listu *Communio notio* Kongregacji Nauki Wiary⁶.

Pomijając szczegółowy przebieg debaty nad eklezjologią komunii, trzeba w tym miejscu zaznaczyć dwa wątki, które się w niej wyróżniają i wpływają na promowaną obecnie ideę synodalności. Po pierwsze, na gruncie poszukiwań ekumenicznych zwrócono uwagę na to, że Kościoły wschodnie, odwołując się do pojęcia komunii, posiadają u siebie instytucję synodu, mającą być jej konsekwencją i wyrazem praktycznym. Owszem, Wschód chrześcijański posiada taką instytucję, ale nie ma ona praktycznie tak wielkiego znaczenia, jakie na ogół przypisuje się jej w studiach ekumenicznych i w swoistym zauroczeniu teologią wschod-

³ Por. A. DULLES, *Models of the Church*, New York 1987.

⁴ Por. J. HAMER, *L'eglise est une communion*, „Unam Sanctam” 40, Paris 1962.

⁵ Por. G. GHIRLANDA, *Hierarchica communio. Significato della formula nella Lumen gentium*, „Analecta Gregoriana” 216, Roma 1980.

⁶ Por. KONGREGACJA NAUKI WIARY, *List Communio notio* (28 maja 1992 roku), w: J. Królikowski, Z. Zimowski (red.), *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Tarnów 2010, s. 471-483.

nią, z jakim mamy dzisiaj do czynienia. Wschodnia idea synodalności jest raczej metaforą niż faktem. Na pewno przyczyniły się do zainteresowania ideą synodalności pisma Aleksego Chomiakowa (1804-1860), a zwłaszcza jego traktacik *Kościół jest jeden*, który spotkał się z szerokim odzewem zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie⁷. Ten interesujący myśliciel zwrócił uwagę na potrzebę nadania Kościołowi bardziej wspólnotowego i rodzinnego charakteru, który sugestywnie wyraża słowo *sobornost'* – niezbyt szczęśliwie połączone z pojęciem synodalności. Niewłaściwie nakłada się we współczesnej eklezjologii na cały Kościół wschodni niewątpliwie ciekawe ujęcie zaproponowane przez Chomiakowa, gdy tymczasem nie jest to po prostu poprawne historycznie i teologicznie. W jego ujęciu chodzi przede wszystkim o bardziej duchowe postrzeganie Kościoła i jego przeżywanie, a nie o jego kształt instytucjonalny związany z synodem, a w sensie szerszym z synodalnością. Teologowie prawosławni ciągle odnoszą się do Chomiakowa, ale niemal zawsze podkreślają potrzebę wprowadzenia do jego wizji teologicznej koniecznych korekt i uzupełnień. Pod pewnym względem teologowie katoliccy łatwiej afirmują tę wizję, godząc się na jej zasadnicze przesłanie, niż czynią to teologowie prawosławni, co niewątpliwie przyczyniło się do rozpropagowania także samego pojęcia synodalności w nawiązaniu do pojęcia *sobornost'*.

Wśród teologów katolickich zajmujących się eklezjologią komunii należy zwrócić następnie uwagę na jezuitę Medarda Kehla, który zbudował całą wizję teologiczną opartą na tej kategorii w traktacie *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*⁸, a następnie rozwinął ją w innych swoich pracach⁹. Traktat ten spotkał się z szerokim przyjęciem i zyskał popularność nie tylko w Niemczech. Przy wielu niewątpliwie inspirujących jego wątkach, niewolnych także od propozycji kontrowersyjnych, trzeba jednak powiedzieć, że musi budzić zastrzeżenia pewnego rodzaju redukcja, którą Kehl wprowadził do pojęcia komunii. W zaproponowanym ujęciu

⁷ Por. A. CHOMIAKOW, *Kościół jest jeden*, tłum. H. Paprocki, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego” 1-2(11) (1981), s. 47-65.

⁸ Por. M. KEHL, *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg 1992.

⁹ Por. TENZE, *Mit der Kirche fühlen*, Würzburg 2010.

sprowadził je mianowicie do pojęcia „komunikacji”, głównie w wymiarze horyzontalnym. Komunikacja jest – zdaniem Kehla – najbardziej właściwym, a może nawet jedynym zastosowaniem pojęcia komunii w życiu Kościoła, czego wyrazem mają stać się jego rozbudowane „struktury poziome”. Ich celem ma być działanie opierające się na ciągłych konsultacjach, spotkaniach i wymianie poglądów. Moim zdaniem, tzw. droga synodalna w Niemczech nie jest niczym innym, jak praktycznym zastosowaniem tej wizji eklezjologicznej, której kluczem jest po prostu dyskusja, mająca prowadzić nie tylko do zmiany w Kościele, ale nawet zmiany Kościoła. Niestety, wizja Kehla nie spotkała się z krytycznym namysłem eklezjologów, którzy przyjęli tę stosunkowo łatwą propozycję jako właściwą interpretację kategorii komunii w eklezjologii¹⁰. Komuniam ujętą w kluczu komunikacji jest próbą wprowadzenia jakiegoś „parlamentaryzmu” w życie Kościoła, inspirowanego się ideą demokracji, co daje się już zauważyć w proponowanych obecnie licznych ujęciach synodalności, mającej stać się właściwie jedną wielką debatą i konsultacją, prowadzoną pod wzniosłym hasłem „słuchania”, co do którego natury i sposobów urzeczywistniania pozostaje jeszcze wiele znaków zapytania.

Geneza bliższa

II Sobór Watykański, inspirowany się teologią komunii, podjął ważne próby jej przełożenia także na eklezjologię instytucjonalną, co wyraziło się w obiecującej, choć zarazem dramatycznej debacie soborowej na temat kolegalności. Do dzisiaj zresztą budzi ona kontrowersje w kręgach kościelnych. Zwolennicy większej kolegalności, rozumianej jako realne współdecydowanie i współodpowiedzialność w Kościele, traktują soborową interpretację kolegalności, zawartą zwłaszcza we „wstępnej nocie wyjaśniającej” do konstytucji *Lumen gentium*, jako zdradę tej kategorii eklezjologicznej. Tradycjoniści różnych odcieni, podkreślający jednoznacznie prymat papieski i interpretujący go w kluczu monarchi-

¹⁰ Por. M. JAGODZIŃSKI, *Komunijna wizja Kościoła według Medarda Kehla SJ*, Kraków 2009. Zaprezentowaną w tym opracowaniu analizę ks. Marka Jagodzińskiego uważam za mało krytyczną.

zującym, uważają natomiast kolegalność, skądinąd jak najbardziej tradycyjną w Kościele, niemal za zamach na najwyższą władzę papieską¹¹.

W odpowiedzi na postulaty zgłaszane w czasie debaty soborowej św. Paweł VI powołał do istnienia nową instytucję kościelną, a mianowicie – Synod Biskupów¹². W jego zamierzeniu miał on stać się praktycznym wyrazem funkcjonowania i dalszego rozwoju kolegalności w Kościele, instytucją konsultacyjną oraz pastoralną episkopatu światowego, gdyż na potrzebę kolegalnego rozpatrywania zwłaszcza spraw pastoralnych ojcowie soborowi zwracali szczególną uwagę¹³. Mimo iż na początku, zwłaszcza w kręgach teologów, mówiono ironicznie, że „ojcowie soborowi mówili o kolegalności, a papież ustanowił synod biskupów”, to jednak z biegiem czasu ta nowa instytucja zaczęła przynosić bogate owoce w życiu Kościoła, co wyraziło się w sposób bardzo widoczny w czasie pontyfikatów św. Jana Pawła II i Benedykta XVI, gdy została ona już wystarczająco skonsolidowana i postawiła sobie jasno określone cele, nad których osiągnięciem wytrwale i z oddaniem pracowano.

Nie miejsce tutaj na szczegółowe analizowanie prac Synodu Biskupów podjętych w ciągu 50. lat jego istnienia i osiągniętych efektów, ale trzeba jasno zauważyć, że to właśnie ta instytucja najbardziej zdecydowanie poprowadziła Kościół w kierunku synodalności, na którą dzisiaj zwracamy uwagę¹⁴. Okazało się, że synodalne zgromadzenia biskupów z całego świata pozwalają na lepsze i realne poznanie Kościoła i jego problemów oraz na szukanie właściwych odpowiedzi na pojawiające się wyzwania. Ważnym wątkiem w pracach Synodu Biskupów stały się zgromadzenia poświęcone problemom Kościoła na poszczególnych kontynentach, które trafnie zainicjował św. Jan Paweł II. Była to odpowiedź na pojawiające się już w latach 70. ubiegłego wieku postulaty patrzenia na Kościół w per-

¹¹ Por. Y. M. J. CONGAR, B. D. DUPUY (red.), *L'épiscopat et l'église universelle*, Paris 1962.

¹² Por. PAULUS VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Apostolica sollicitudo quibus Synodus Episcoporum pro universa Ecclesia constituitur*, 15 septembris 1965, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 775-780.

¹³ Por. V. FAGIOLO, G. CONCETTI (red.), *La collegialità episcopale per il futuro della Chiesa. Dalla prima alla seconda assemblea del Sinodo dei Vescovi*, Firenze 1969.

¹⁴ Por. D. VITALI, *Verso la sinodalità*, Magnano 2014.

spektywie kontynentalnej, umożliwiającej lepsze uwzględnienie rozmaitych aspektów socjologicznych i kulturowych życia kościelnego¹⁵.

Inspirującą rolę odgrywały w tym przypadku konferencje ogólne episkopatu latynoamerykańskiego, począwszy od Medellín w 1968 roku, a także propozycje teologów z różnych kontynentów, starających się z pewnym powodzeniem uprawiać teologię w perspektywie kontynentalnej. Może warto przypomnieć, że kapucyn Walbert Bühlmann, inspirowany ideą kontynentalności w odniesieniu do Kościoła, zaproponował np. ustanowienie patriarchatów kontynentalnych¹⁶. W każdym razie kontynentalność staje się stopniowo jedną z kategorii myślenia kościelnego, przynajmniej w wymiarze pastoralnym, co wydaje się zarówno uzasadnione, jak i stawia dalsze pytania o prawomocność takiego podejścia do Kościoła. II Sobór Watykański podkreślił znaczenie biskupa diecezjalnego i jego własną, pod wieloma względami autonomiczną, rolę duszpasterską pełnioną *sub Petro et cum Petro*. W związku z czym, jaka miałyby być rola wszelkich instytucji pośrednich, w tym kontynentalnych, w odniesieniu do pełnienia posługi biskupiej? Czy nie sprowadziłaby się ona do udziału w kolejnych debatach, których sens staje się coraz bardziej ograniczony, a nawet wątpliwy?

„Kościół synodalny” papieża Franciszka

Nie ulega wątpliwości, że jakkolwiek pojęcie synodalności od dłuższego czasu ma już ugruntowaną pozycję w refleksji teologiczno-kanonicznej¹⁷, to jednak pozostaje zasługą papieża Franciszka, że weszło ono do języka kościelnego w wymiarze powszechnym i podejmuje się dalsze prace zmierzające do nadania temu pojęciu znaczenia operatyw-

¹⁵ Por. N. BECQUART, R. LUCIANI, *Synodalité et cultures: des expériences synodales diverses selon les continents*, „Lumen Vitae” 76 (2021), s. 421-430.

¹⁶ Por. W. BÜHLMANN, *Es kommt die dritte Kirche. Eine Analyse der kirchlichen Gegenwart und Zukunft*, Freiburg 1974.

¹⁷ Por. E. CORECCO, *Ius et Communio. Scritti di Diritto Canonico*, red. G. Borgonovo, A. Cattaneo, t. 2, Casale Monferrato-Lugano 1997, s. 9-139.

nego w życiu Kościoła¹⁸. Można zupełnie spokojnie powiedzieć, że papieżowi chodzi o uczynienie Kościoła „synodalnym”, tzn. takim, w którym synod będzie zarówno instytucją, jak i stylem życia kościelnego. Oczywiście papież nie podaje gotowego modelu synodalności, ale zachęca do jego szukania. W nauczaniu papieskim możemy znaleźć zarys problemu, który domaga się dalszego i twórczego przemyślenia teologicznego i kanonicznego oraz podjęcia prób efektywnego wprowadzenia synodalności do historycznego życia kościelnego. Od razu trzeba zaznaczyć, że nie jest to zadanie proste, i to nie tylko dlatego że jest nowe, ale także dlatego że wydaje się, iż domaga się ono dużej dojrzałości duchowej, o czym świadczą często banalne interpretacje publicystyczne, niejednokrotnie utrzymane nawet w tonie demagogicznym, które nierzadko daje się słyszeć. Owszem, synodalność może być szansą – jak podkreśla papież Franciszek – ale nie na zasadzie, że Kościół będzie realizował takie czy inne pomysły i spełniał marzenia. Synod będzie szansą, jeśli będzie szukał swojego wzoru w Jezusie Chrystusie i w Jego Ewangelii, wykorzystując w tym właśnie celu coraz dojrzałej teologiczną ideę synodalności¹⁹.

Papież Franciszek zaprezentował najszerzej i najbardziej całościowo swoją wizję synodalności w przemówieniu wygłoszonym w 50. rocznicę ustanowienia przez św. Pawła VI Synodu Biskupów w dniu 17 października 2015 roku²⁰. Papież odwołuje się w nim do synodalności rozumianej jako „podążanie razem” wiernych, pasterzy i biskupa Rzymu, oparte na słuchaniu, przy czym jasno zaznacza, że „nie jest takie proste realizowanie tego w praktyce”²¹. Wychodząc od tej dość ogólnej koncepcji, papież zwraca następnie uwagę, że właściwie trzy główne pryncypia uzasadniają znaczenie i określają funkcjonowanie synodu w życiu Kościoła.

¹⁸ Por. L. FORESTIER, *Le pape François et la synodalité*. *Evangelii gaudium, nouvelle étape dans la réception de Vatican II*, „Nouvelle Revue Théologique” 137 (2015), s. 597-614; A. BORRAS, *Communion ecclésiale et synodalité selon le Pape François*, Paris 2018.

¹⁹ Por. FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*, Rzym 2013, 23.

²⁰ Por. FRANCISZEK, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17 października 2015 roku)*, „L'Osservatore Romano” 11(36) (2015), s. 4-8.

²¹ Tamże, s. 5.

Po pierwsze, papież Franciszek podkreśla za nauczaniem soborowym, które traktuje jako punkt wyjścia synodalności i jej rozumienia, oraz za rozległą tradycją synodów w Kościele, że zasadą myślenia i działania kościelnego powinno zawsze być odniesienie do „ogółu wiernych”, który ma niewątpliwie wiele do powiedzenia w dziedzinie wiary i obyczaju kościelnego. Jest to w pełni uzasadnione, co papież podkreśla metaforycznie, stwierdzając, że *sensus fidei* sprawia, iż „także owczarnia «ma nosa», co pozwala jej rozeznawać nowe drogi, jakie Pan otwiera przed Kościołem”²². Na pewno ta zasada zweryfikowała się wielokrotnie w dziejach zarówno w odniesieniu do kwestii doktrynalnych, jak i kwestii obyczajowych. Święty John H. Newman wykazał, że w IV wieku zmysł wiary pozwolił Kościołowi skutecznie oprzeć się herezji arianizmu²³. Konkretną realizację tego pryncypium widzi papież Franciszek w odwołaniu się do praktyki konsultacji, uwzględniających także głos wiernych świeckich.

Na drugim miejscu papież Franciszek odwołuje się do pryncypium słuchania kościelnego, zaznaczając sugestywnie, że „słuchać «to coś więcej niż słyszeć»”²⁴. Dla wzmocnienia tego pryncypium odwołuje się do starożytnej zasady: *Quod omnes tangit ab omnibus tractari debet* („Co dotyczy wszystkich, powinno być podejmowane przez wszystkich”). Papież opuścił w tej zasadzie występujące klasycznie po *tractari* słowa *et approbari* – „i zatwierdzone”²⁵. W pełnym brzmieniu byłaby to zasada wywołująca niemałe trudności, gdyż mogłaby zachwiać tym, że papież ma być „gwarantem posłuszeństwa i zgodności Kościoła z wolą Boga, Ewangelią

²² Tamże.

²³ Por. J. H. NEWMAN, *The Arians of the Fourth Century*, London 1871.

²⁴ FRANCISZEK, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*, dz. cyt., s. 5.

²⁵ Por. Y. M. J. CONGAR, *Quod omnes tangit, ab omnibus tractari et approbari debet*, „Revue Historique de Droit Français et Étranger” 35 (1958), s. 210-259; W. URUSZCZAK, *Reguła Quod omnes tangit, ab omnibus tractari et approbari debet dawnego prawa kanonicznego i jej znaczenie*, w: A. Zakręta, A. Sosnowski (red.), *Servabo legem tuam in toto Corde meo. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, Kraków 2013, s. 545-559.

Chrystusa i Tradycją Kościoła”²⁶, gdyż także synody muszą działać i nauczać *sub Petro et cum Petro*, czyli opierając się na zasadzie jedności kościelnej, która w papieżu ma swoją zasadę i kryterium. Papieżowi chodzi słusznie o to, by w działalności synodalnej zachować podstawową wierność Kościoła w stosunku do Chrystusa, nie ulegając wpływom ducha czasu, a nawet pewnego rodzaju panującej modzie wprowadzania zmian.

Niestety, nie zawsze w dyskusjach synodalnych ten ostatni aspekt zostaje wystarczająco dojrzałe uwzględniony, jak widać to nadzwyczaj wyraźnie w propozycjach formułowanych w ramach wspomnianej już drogi synodalnej w Niemczech. Ten aspekt pojawia się także w niektórych interpretacjach synodalności zbliżających ją do czegoś w rodzaju demokracji kościelnej, które rozmywają nienaruszalne i niezmiennie aspekty wiary oraz obyczaju katolickiego. Aby tego uniknąć, zachodzi potrzeba biblijnego umocnienia zasady synodalności oraz nadania jej takiego znaczenia, które odpowiada wierze i tradycji synodalnej w Kościele²⁷.

Trzecią zasadą synodalności papieża Franciszka jest uznanie jej za „konstytutywny wymiar Kościoła”²⁸, tzn. za właściwe kryterium interpretowania jego misji i rodzących się wyzwań. W uzasadnieniu tej zasady biskup Rzymu odwołuje się do wypowiedzi św. Jana Chryzostoma, mającego stwierdzać, że „Kościół i synod to synonimy”. Niekiedy tłumaczy się to zdanie w postaci: „Synod to imię Kościoła”²⁹. Jakkolwiek idea papieska jest słuszna, to jednak zaproponowane tłumaczenie wypowiedzi św. Jana Chryzostoma: Ἐκκλησία γὰρ συστήματος καὶ συνόδου ἐστὶν ὄνομα, nie jest najszcześniejsze. W języku łacińskim przetłumaczono je następująco: „*Ecclesia enim est nomen conventus et congregationis*”³⁰. Święty Jan Chryzostom odwołuje się w tym przypadku nie do instytucji synodu,

²⁶ FRANCISZEK, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*, dz. cyt., s. 6.

²⁷ Por. L. FORESTIER, *Ecclesia peregrinans. La matrice biblique de la synodalité*, „Lumen Vitae” 76 (2021), s. 379-385.

²⁸ FRANCISZEK, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*, dz. cyt., s. 6.

²⁹ Por. M. GRECH, *Prolusione. Una Chiesa costitutivamente sinodale e missionaria*, „Urbaniana University Journal” 3(74) (2021), s. 5-13.

³⁰ JAN CHRYZOSTOM, *Expositio in Psalmum 149*, 1: PL 55, 493.

ale do idei Kościoła jako „zwołania” – *convocatio, conventus*, podkreślającego jego pochodzenie od Boga, oraz jako „zgromadzenia” – *congregatio*, w sensie wspólnoty kultycznej. Mimo tej nieścisłości sama idea synodalności jako należąca do jego pełnego urzeczywistnienia się historycznego jest jak najbardziej uzasadniona. Niejako duchowym spoiwem przywołanych zasad ma być nawrócenie i modlitwa.

Papież Franciszek w przywołanym przemówieniu zwraca następnie uwagę na „dynamikę komunii” w Kościele synodalnym. Podkreśla więc, że synodalność może i powinna urzeczywistniać się na trzech poziomach: w Kościołach partykularnych, następnie w prowincjach i regionach kościelnych za pośrednictwem synodów partykularnych i konferencji episkopatu, a w końcu na poziomie Kościoła powszechnego za pośrednictwem Synodu Biskupów jako „wyrazu kolegalności biskupiej w łonie Kościoła w całości synodalnego”³¹. Papież utożsamia ponadto kolegalność biskupią z „Kościołem w pełni synodalnym”, sytuując posługę biskupa Rzymu w relacji do biskupów jako „biskupa pośród biskupów”³², ale zachowując jego pozycję prymacjalną.

W nauczaniu papieża Franciszka na temat synodalności wyraźnie zaznacza się podwójna tendencja. Z jednej strony, widać w nim wytrwale dążenie do kontynuowania odnawiającego spojrzenia na Kościół i na jego instytucje, otwierając na szerokie uczestniczenie wszystkich wiernych w jego urzeczywistnianiu się w pełnieniu jego misji, a z drugiej strony stara się w tym dążeniu utrwalać własną oryginalność i nienaruszalność istoty Kościoła, łącznie z jego posługą prymacjalną jako biskupa Rzymu. Na pewno odzwierciedla się w jego nauczaniu żywe doświadczenie dojrzałej synodalności, nad którą pracował w pełnieniu powierzonej mu posługi biskupiej. Niekiedy w jego wypowiedziach znajdujemy nawiązania do osobistych doświadczeń, które stara się w pewien sposób uniwersalizować w swoim aktualnym nauczaniu.

Po 2015 roku papież Franciszek wielokrotnie powracał do zagadnienia synodalności, chociaż omówione wyżej pryncypia stanowią zawsze jego

³¹ FRANCISZEK, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów*, dz. cyt., s. 7.

³² Tamże.

filary i wyznaczają kierunek prowadzonej refleksji. Pewne nowe elementy w nauczaniu papieża na temat synodalności możemy znaleźć w jego przemówieniu otwierającym XVI Zwyczajne Zgromadzenie Synodu Biskupów na temat: „W stronę Kościoła synodalnego – komunია, uczestnictwo, misja” w dniu 9 października 2021 roku³³. To wydarzenie stanowi punkt dojścia nauczania i działań podejmowanych przez papieża, aby Kościół uczynić Kościołem synodalnym. W pewnym sensie nowym elementem zawartym w tym przemówieniu jest nacisk położony na uczestniczenie, które dopełnia utrwalone już eklezjologiczne pojęcia komunii i misji. Papież posługuje się w swojej propozycji synodalnej schematem eklezjologicznym: komunია → uczestniczenie → misja, który wprawdzie nie jest nowy, bo można go znaleźć już w dokumentach soborowych, ale jest stosowany bardziej konsekwentnie.

Propozycja papieska wykracza poza schemat konsultacji, które są, owszem, ważne, ale okazują się jednak dalece niewystarczające, jeśli chodzi o żywe włączanie się wiernych w życie Kościoła. Odwołanie się do uczestnictwa ma w zamyśle papieża Franciszka skonkretyzować i zdynamizować pojęcia komunii i misji, przede wszystkim przez złączenie go z pojęciem „praktyki kościelnej”. Papież mówił: „Komunია i misja mogą pozostać pojęciami nieco abstrakcyjnymi, jeśli nie będziemy pielęgnować praktyki kościelnej, która wyraża konkretność synodalności na każdym etapie drogi i pracy, krzewiąc rzeczywiste zaangażowanie wszystkich i każdego”. Uczestniczenie jest „wymogiem wiary chrzcielnej”. Aby temu wymogowi nadać operatywne znaczenie, papież Franciszek w swoim przemówieniu przestrzega przed osłabiającymi jego sens pokusami, z którymi może się ono spotkać. Są nimi: formalizm, intelektualizm i bezczynność. Wszystkie te pokusy mogą oddalić wierzącego od żywego wejścia w Kościół i od podjęcia życia jego życiem, aby tym samym uniknąć „błędu polegającego na niepoważnym traktowaniu czasu, w którym żyjemy”. Powaga wia-

³³ Por. FRANCISZEK, *Otwarcie XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat: „W stronę Kościoła synodalnego – komunია, uczestnictwo, misja”*. Przemówienie (9 października 2021 roku), <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2021/october/documents/20211009-apertura-camminosinodale.html> (odczyt z dn. 19.05.2022 r.).

ry polega na traktowaniu Kościoła synodalnego jako „miejsca otwartego, gdzie wszyscy czują się jak w domu i mogą uczestniczyć”. Stwierdzenie Franciszka jest niemal dosłownym cytatem wziętym z Chomiakowa. Idee myśliciela rosyjskiego widać także w następującej, jak najbardziej słusznej wypowiedzi papieskiej: „Mamy szansę stać się Kościołem bliskości, który nie tylko słowem, ale i obecnością nawiązuje większe więzi przyjaźni ze społeczeństwem i światem: Kościołem, który nie odgradza się od życia, ale bierze na siebie kruchość i ubóstwo naszych czasów, lecząc rany i uzdrawiając zranione serca balsamem Boga”. Jest to możliwe dzięki działaniu Ducha Świętego, który zachowuje Kościół w jedynej prawdzie, ale zarazem otwiera na powiew nowości.

W homilii wygłoszonej następnego dnia w bazylice Świętego Piotra na otwarcie synodu na temat synodalności, 10 października 2021 roku³⁴, papież Franciszek zwrócił uwagę na duchową metodologię prac synodalnych. Powinny one opierać się na spotkaniu, słuchaniu i rozeznaniu. Można powiedzieć, że rzeczywistość religijno-duchowa, zakorzeniona w tradycji biblijnej, wskazywana przez te postawy stanowi jakby wewnętrzną treść praktyki eklesjalnej, o której papież mówił poprzedniego dnia, na co już wyżej zwróciliśmy uwagę. Synod opierający się na takich postawach duchowych będzie miał rzeczywistą możliwość stać się „wydarzeniem łaski”, a nie „«zjazdem», konferencją naukową czy kongresem politycznym, (...) parlamentem”, czyli ostatecznie „procesem uzdrowienia prowadzonym przez Ducha”.

Nauczanie papieża Franciszka na temat synodalności znalazło odzwierciedlenie w dokumencie przygotowawczym XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów opracowanym przez Sekretariat Synodu Biskupów. Dokument odznacza się wiernością nauczaniu papieża Franciszka i wcześniejszej tradycji kościelnej, zwłaszcza nauczaniu II Soboru Watykańskiego. Stanowi on niejako przewodnik dla chcących zaangażować się w autentyczny proces synodalny, jak nazywa aktualnie

³⁴ Por. FRANCISZEK, *Homilia w czasie Mszy Świętej na otwarcie synodu na temat synodalności (10 października 2021 roku)*, <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2021/documents/20211010-omelia-sinodo-vescovi.html> (odczyt z dn. 19.05.2022 r.).

mające miejsce prace synodalne papież Franciszek. Może on rzeczywiście pomóc w urzeczywistnianiu tego, co nazwał on „praktyką kościelną”, prowadzącą w kierunku Kościoła synodalnego. Warto z niego korzystać na poziomie praktycznym.

Zakończenie

Jesteśmy na pierwszym etapie Synodu Biskupów poświęconego synodalności. Założenia teologiczne, które znajdujemy w nauczaniu papieża Franciszka, są spójne i obiecujące z punktu widzenia praktyki eklezjalnej. Pozostaje oczywiście pytanie o to, jak zostaną one zinterpretowane i do czego one doprowadzą zarówno w dziedzinie aktualnego uczestniczenia w życiu kościelnym, jak i w dziedzinie propozycji dotyczących rozmaitych aspektów misji Kościoła. Na obecnym etapie można z całą pewnością docenić wysiłek papieża Franciszka zmierzający do ożywienia Kościoła i budowania w nim pewnego rodzaju „jedności afektywnej”, której synodalność ma być narzędziem i szkołą. Papieskie podkreślenie synodalności przekłada się następnie na ożywioną debatę teologiczną, która zyskuje na znaczeniu i przyczynia się do dalszego rozwoju zarówno eklezjologii, jak i innych dziedzin teologii, które od pewnego czasu pozostawały w pewnym zastoju, jak np. pneumatologia.

W prowadzonych badaniach teologicznych dotyczących synodalności występują także rozmaite braki. Moim zdaniem, najbardziej znaczące jest prawie zupełne pomijanie w debacie nad synodalnością odwoływania się do „zasady maryjnej”, wprowadzającej zasadniczą równowagę duchową w życie Kościoła i w funkcjonowanie „zasady Piotrowej”. Po II Soborze Watykańskim Hans Urs von Balthasar dzielił się taką krytyczną uwagą dotyczącą ówczesnego Kościoła: „Kościół posoborowy utracił swe rysy mistyczne, jest Kościołem nieustannych rozmów, organizacji, synodów, kongresów, komisji, akademii, stronnictw, funkcji, struktur oraz ich przemiany, doświadczeń socjologicznych, statystyk”³⁵. Czy nie wracamy do tej mentalności, gdy sprowadzamy synodalność do debaty

³⁵ H. U. VON BALTHASAR, *Duch chrześcijański*, tłum. Z. Włodkowska, Paris 1976, s. 80.

i potrzeby zmian i reform? Jeśli szukamy Kościoła bardziej duchowego i rodzinnego, to koniecznie musi w nim być obecna Kobieta – Maryja. Warto jeszcze sięgnąć do przestrogi przywoływanego szwajcarskiego teologa: „Chrześcijaństwu bez mariologii grozi skrycie okrucieństwo. Kościół staje się funkcyjny, bezduszny, przekształca się w rachityczną instytucję pozbawioną miejsca odpoczynku, wyobcowuje się w ciągłym planowaniu. I ponieważ w tym świecie zdominowanym przez pierwiastek męski nieustannie następują po sobie kolejne ideologie, wszystko staje się przedmiotem polemiki, krytyki, gorzknieje, ztraca humor, wreszcie nudzi, ludzie masowo uciekają z takiego Kościoła”³⁶. Nad synodalnością i jej kształtem trzeba więc nadal myśleć teologicznie i szukać jej pełnego kształtu eklezjalnego.

Bibliografia

- Balthasar H. U. von, *Duch chrześcijański*, tłum. Z. Włodkowa, Paris 1976.
- Becquart N., Luciani R., *Synodalité et cultures: des expériences synodales diverses selon les continents*, „Lumen Vitae” 76 (2021), s. 421-430.
- Borras A., *Communion ecclésiale et synodalité selon le pape François*, Paris 2018.
- Bühlmann W., *Es kommt die dritte Kirche. Eine Analyse der kirchlichen Gegenwart und Zukunft*, Freiburg 1974.
- Chomiakow A., *Kościół jest jeden*, tłum. H. Paprocki, „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego” 1-2(11) (1981), s. 47-65.
- Coccopalmerio F., *Sinodalità ecclesiale „a responsabilità limitata” o dal consultivo al deliberativo? A colloquio con padre Lorenzo Prezzi e nel ricordo del cardinale Carlo Maria Martini*, Città del Vaticano 2021.
- Congar Y. M. J., *Quod omnes tangit, ab omnibus tractari et approbari debet*, „Revue Historique de Droit Français et Étranger” 35 (1958), s. 210-259.
- Congar Y. M. J., Dupuy B. D. (red.), *L'épiscopat et l'église universelle*, Paris 1962.
- Corecco E., *Ius et Communio. Scritti di Diritto Canonico*, red. G. Borgonovo, A. Cattaneo, t. 2, Casale Monferrato–Lugano 1997.

³⁶ Tamże, s. 82

- Dulles A., *Models of the Church*, New York 1987.
- Fagiolo V., Concetti G. (red.), *La collegialità episcopale per il futuro della Chiesa. Dalla prima alla seconda assemblea del Sinodo dei Vescovi*, Firenze 1969.
- Fáinche R., *On Consulting the Faithful in Matters of Doctrine. From Newman to the Second Vatican Council and Beyond*, „An Irish Quarterly Review” 106 (2017), s. 340-358.
- Forestier L., *Ecclesia peregrinans. La matrice biblique de la synodalité*, „Lumen Vitae” 76 (2021), s. 379-385.
- Forestier L., *Le pape François et la synodalité. Evangelii gaudium, nouvelle étape dans la réception de Vatican II*, „Nouvelle Revue Théologique” 137 (2015), s. 597-614.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii we współczesnym świecie*, Rzym 2013.
- Franciszek, *Homilia w czasie Mszy Świętej na otwarcie synodu na temat synodalności (10 października 2021 roku)*, <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/homilies/2021/documents/20211010-omelia-sinodo-vescovi.html> (odczyt z dn. 19.05.2022 r.).
- Franciszek, *Otwarcie XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat: „W stronę Kościoła synodalnego – komunია, uczestnictwo, misja”*. *Przemówienie (9 października 2021 roku)*, <https://www.vatican.va/content/francesco/pl/speeches/2021/october/documents/20211009-apertura-camminosinodale.html> (odczyt z dn. 19.05.2022 r.).
- Franciszek, *Przemówienie podczas uroczystości upamiętniającej 50. Rocznicę ustanowienia Synodu Biskupów (17 października 2015 roku)*, „L'Osservatore Romano” 11(36) (2015), s. 4-8.
- Ghirlanda G., *Hierarchica communio. Significato della formula nella Lumen gentium*, „Analecta Gregoriana” 216, Roma 1980.
- Grech M., *Prolusione. Una Chiesa costitutivamente sinodale e missionaria*, „Urbana University Journal” 3(74) (2021), s. 5-13.
- Hamer J., *L'église est une communion*, „Unam Sanctam” 40, Paris 1962.
- Jagodziński M., *Komunijna wizja Kościoła według Medarda Kehla SJ*, Kraków 2009.
- Jan Chryzostom, *Expositio in Psalmum 149*: PL 55.

- Kehl M., *Die Kirche. Eine katholische Ekklesiologie*, Würzburg 1992.
- Kehl M., *Mit der Kirche fühlen*, Würzburg 2010.
- Kongregacja Nauki Wiary, List *Communio notio* (28 maja 1992 roku), w: J. Królikowski, Z. Zimowski (red.), *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Tarnów 2010, s. 471-483.
- Newman J. H., *The Arians of the Fourth Century*, London 1871.
- Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Apostolica sollicitudo* quibus Synodus Episcoporum pro universa Ecclesia constituitur, 15 septembris 1965, „Acta Apostolicae Sedis” 57 (1965), s. 775-780.
- Repole R., *Église synodale et démocratie. Quelles institutions ecclésiales pour aujourd'hui?*, Namur 2016.
- Uruszczak W., *Reguła* Quod omnes tangit, ab omnibus tractari et approbari debet *dawnego prawa kanonicznego i jej znaczenie*, w: A. Zakręta, A. Sosnowski (red.), *Servabo legem tuam in toto Corde meo. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, dyrektorowi Instytutu Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, Kraków 2013, s. 545-559.
- Vitali D., *Verso la sinodalità*, Magnano 2014.

Ks. prof. dr hab. Janusz Królikowski - kapłan diecezji tarnowskiej; w latach 2014-2020 dziekan Wydziału Teologicznego Sekcja w Tarnowie (UPJPII). Od 1997 roku wykłada teologię dogmatyczną na Wydziale Teologicznym Sekcja w Tarnowie. Od 2010 roku wykładowca mariologii w Instytucie Maryjno-Kolbiańskim „Kolbianum” w Niepokalanowie. Członek Polskiego Towarzystwa Mariologicznego, Towarzystwa Teologów Dogmatyków, Polskiego Towarzystwa Teologicznego Oddział w Tarnowie, członek zwyczajny Międzynarodowej Papieskiej Akademii Maryjnej w Rzymie. Autor licznych publikacji teologicznych.